

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглядаються проблеми визначення в науковій літературі поняття «готовність до професійної діяльності». Розкривається структура та види професійної готовності. Описані основні підходи до досліджуваної проблеми. Визначені проблеми успішного формування й розвитку професійної готовності фахівця. Аналізується зміст і структура готовності до різних видів діяльності, описано параметри цього стану, зовнішні й внутрішні умови, що викликають і визначають його динаміку, тривалість та стійкість прояву.

Узагальнюються результати психологічних досліджень з проблеми професійної готовності, технології її формування. Окреслено основні наукові підходи до процесу формування професійних якостей фахівців.

Ключові слова: *психологічна готовність, установка, мотивація, готовність до професійної діяльності, здатність*

Постановка проблеми. У зв'язку з модернізацією професійної освіти та в умовах корінного перетворення в економічній сфері важливе значення сьогодні надається завданню формування професійної готовності фахівця. Формування професійних якостей у майбутніх фахівців, являє собою складний, суперечливий процес, на який впливає безліч різних чинників. Теоретичний аналіз проблеми виявив, що в сучасній психологічній науці по відношенню до поняття «готовність» відсутнє загальноприйняте тлумачення, що викликано неоднозначним семантичним значенням слова. Готовність фахівця у вузькому розумінні розглядається як стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективно виконання певних дій, а в широкому – як сукупність професійно обумовлених вимог до людини. Традиційно готовність найбільш активно досліджувалась в руслі військової, спортивної, педагогічної психології та психології праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Часто поряд з поняттям готовності використовується термін підготовленість. Підготовленість розглядається як наявність у спеціаліста певних теоретичних знань та практичних навичок і вмінь. При цьому, це не означає, що він готовий виконувати пені дії, адже багато чого залежить від вольових якостей, емоційного стану, мотиваційної готовності тощо. Таким чином, готовність водія до діяльності виявляється не тільки в сукупності

теоретичних знань та практичних навичок і вмінь, але й мотиваційній, емоційній, вольовій та комунікативній готовності до діяльності. Тобто, готовність являє собою більш ширшу характеристику, яка базується на особливостях особистісного розвитку суб'єкта.

Готовність до того чи іншого виду діяльності - це цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, стосунки, мотиви, почуття, інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки, високий рівень професійної самосвідомості та налаштованість на певну поведінку. Останнім часом, на думку вчених (Є. Бондаревської, А. Деркача, І. Ісаєва, Н. Кузьмінової, Г. Соловійова, В. Сластьоніна та ін.), назріла необхідність в узагальненні результатів психолого-педагогічних досліджень з проблеми професійної готовності, в теоретичному осмисленні технології її формування. Актуальним є аналіз змісту й структури готовності до різних видів діяльності, опис параметрів цього стану, зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають і визначають його динаміку, тривалість і стійкість прояву.

Проблемі формування готовності присвячені дослідження про готовність до навчальної діяльності (Н. Воронін, В. Шадріков), готовність до виконання бойових завдань (М. Дьяченко, О. Смоляренко), професійне самовизначення (Є. Клімов, Н. Крилов, В. Чебишева), професійну придатність до діяльності (К. Гуревич). У психології праці та інженерної психології (М. І. Дьяченко, В. А. Пономаренко та ін.) накопичено великий матеріал про стан готовності до екстремальних дій. Представники космічної, авіаційної психології (Є. А. Лебедев, В. Л. Маришук, Б. Л. Покровський та ін.) Підкреслюють залежність готовності від спеціальної та психологічної підготовки, набутого досвіду.

У вітчизняній психології поняття готовності ототожнювалося з психологічною установкою до діяльності (Д. Узнадзе), соціальною установкою (Ф. Бассін, В. Ядов). Готовність досліджувалась в якості певного стану психіки, функціональних систем при підготовці до діяльності, як умова швидкої адаптації до умов праці тощо. В будь-якому випадку, поняття готовності розглядається в контексті діяльності.

Вданий час виразно визначилися два основних підходи до проблеми готовності особистості до дій в екстремальних ситуаціях. Один з них можна назвати функціональним, інший - особистісним. Відповідно до першого, психолого-акмеологічного, готовність розглядається у зв'язку з психічними функціями, формування яких вважається необхідним для досягнення високих результатів діяльності. Відповідно до іншого психологічна готовність розглядається у зв'язку з особистісними передумовами до успішної діяльності. Такий підхід передбачає вдосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості, необхідних для ефективної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення наявних в науковій літературі даних дозволяє виокремити наступні

підходи до визначення поняття готовності до професійної діяльності, а саме:

1. Готовність, як сформованість певного рівня розвитку певної психічної якості, що забезпечує якість виконання професійної діяльності (Я. Коломінський, В Крутецький, В. Сластьонін). В цих підходах готовність до професійної діяльності є багаторівневим мотиваційно-ціннісним утворенням, як передумова цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності в певних умовах (Н. Левітов, К. Платонов); як вміння мобілізувати фізичні та психологічні ресурси для реалізації діяльності (О. Леонов, В. Мишкіна).

2. Наступний підхід являє собою розуміння готовності до діяльності як результат накопичення індивідуального досвіду, необхідних навичок, знань та вмінь, тобто підготовленість до діяльності (Б. Ананьєв, П. Горностай, Б. Ломов).

3. Третій підхід визначає готовність як інтегровану якість, що включає комплекс всіх сторін особистості для забезпечення ефективного виконання власних функцій (О. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Моторіна). Інтегрований підхід пропонує розглядати поняття готовності до професійної діяльності з позиції системного, особистісного та діяльнісного підходів. Дослідники (Т. Клімова, Н. Мажар, О. Орлова, Л. Чернова, Н. Яковлева) характеризують це поняття як складне особистісне утворення, що включає систему професійно значущих якостей та психічних станів, які в сукупності зумовлюють швидку адаптацію людини до професійних умов, успішність виконання професійної діяльності тощо.

Ключовою складовою професійної готовності є психологічна готовність (С. Горгома, В. Сластьонін), як комплексне психічне утворення особистості.

Головною особливістю готовності до професійної діяльності є її інтегративний характер, що виявляється у впорядкованості внутрішніх структур, узгодженості основних компонентів особистості професінала, в стійкості, стабільності й спадковості їх функціонування, тобто професійній готовності властиві ознаки, які свідчать про психологічну єдність, цілісність особистості професінала, сприятливу продуктивність діяльності.

Методологічні принципи системності, цілісності, детермінізму дозволяють розглядати психологічну готовність як систему, а поняття психологічна готовність до професійної діяльності вживати в контексті розвитку особистості, корекції та оптимізації її діяльності. Готовність – це певний психічний стан, якість особистості, що включає комплекс різноманітних взаємопов'язаних особистісних та функціональних характеристик суб'єкта задля ефективного виконання професійної діяльності.

У психологічній літературі описані різні види готовності. М. Дьяченко та Л. Кандибович [1] виділяють, наприклад, такі види

психологічної готовності: завчасну готовність (загальну або тривалу); тимчасову готовність і ситуативну (стан готовності). Завчасна готовність являє собою раніше придбані установки, знання, навички, вміння, мотиви діяльності. На основі її виникає стан готовності до виконання тих чи інших поточних завдань діяльності. Тимчасовий стан готовності - це актуалізація, застосування всіх сил, створення психологічних можливостей для успішних дій в даний момент. Ситуативна готовність - це динамічний цілісний стан особистості, внутрішня налаштованість на певну поведінку, мобілізованість усіх сил на активні і цілеспрямовані дії. Будучи цілісними утвореннями, загальна і ситуативна психологічна готовність включає наступні компоненти:

а) мотиваційні (потреба успішно виконати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху і показати себе з кращого боку);

б) пізнавальні (розуміння обов'язків, завдань, оцінки їхньої значимості, знання засобів досягнення мети, уявлення про ймовірні зміни ситуації);

в) емоційні (почуття відповідальності, впевненості в успіху, напруги);

г) вольові (управління собою і мобілізація сил, зосередження на завданні, відволікання від сторонніх впливів, подолання сумнівів, боязні).

У нашому дослідженні під готовністю ми розуміємо суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності в умовах специфічної професійної ситуації та прагне її виконувати.

Як бачимо, здатність і готовність нерозривно пов'язані, виступають в єдності та цілісності, як інтегральна якість суб'єкта. У той же час, ми підкреслюємо, що хоча й здатність і готовність пов'язані з успішним здійсненням діяльності, бути здатним та бути готовим до будь-якої діяльності - не одне і те саме. Слово готовність (до засвоєння і здійснення діяльності) обмежує коло індивідуально-психологічних властивостей особистості, залишаючи його поза межами знання, вміння, навичок. Так, людина може бути добре технічно підготовлена й освічена, але мало здатна до будь-якої діяльності. Є, наприклад, люди з феноменальною здатністю здійснювати в розумі складні обчислення, але при цьому володіють дуже посередніми математичними здібностями.

Готовність до професійної діяльності є метою тривалого процесу формування фахівця. Цей процес забезпечується підготовкою до професійного навчання (професійною орієнтацією); виявленням здатності до оволодіння даною спеціальністю (професійним відбором); навчанням відповідними професіями (професійною підготовкою); придбанням професійно важливих якостей особистості та майстерності; входженням в роботу після закінчення вузу (професійною адаптацією).

У структурі готовності до професійної діяльності виділяють наступні функціональні блоки: Особистісно-мотиваційний: включає професійно важливі якості, що визначають ставлення до професійної діяльності; уявлення про цілі професійної діяльності: якості визначають розуміння і прийняття завдань, мети професійної діяльності; уявлення про зміст діяльності та способи її виконання: знання та вміння, необхідні для виконання професійної діяльності; інформаційний блок: якості, що забезпечують сприйняття, переробку і збереження інформації, необхідної для виконання професійної діяльності; управління діяльністю і прийняття рішень: якості забезпечують планування, контроль і оцінку власної професійної діяльності.

Кожен блок включає перелік професійно важливих якостей, які роблять значущий вплив на ефективність професійної педагогічної діяльності. Так, мотиваційна готовність розглядається нами як сукупність мотивів, які визначають позитивне ставлення студента до обраної спеціальності, отже спонукають і направляють його до вивчення майбутньої професійної діяльності і забезпечують успішність її засвоєння.

Одним з істотних компонентів ефективної діяльності професіонала є психологічна готовність фахівця. Саме психічним станом неготовності до діяльності як найважливішої сторони виробничого професіоналізму можна пояснити низьку продуктивність праці. З цієї причини відбувається значне число аварій і катастроф в транспорті, авіації, грубих помилок операторів на диспетчерських пунктах і т. ін. Відомо, що професіоналізм і така його характеристика як готовність є результатом всебічної підготовки кадрів до трудової діяльності.

Психологічна готовність - стан, що характеризується мобілізацією ресурсів суб'єкта праці на виконання конкретної діяльності. Розрізняють тривалу психологічну готовність і тимчасовий стан готовності, синонімами якого є "передстартовий стан" (М. Левітов), стан "оперативного спокою" (А. Ухтомський) і стан "пильності" (Л. Нерсесян).

Тривала готовність - це психічна структура, що інтегрує позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності, професії; риси характеру, темперамент, мотивацію, адекватні вимогам діяльності; необхідні знання, навички, вміння; стійкі професійно важливі особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційно-вольові процеси.

Тимчасова готовність відображає особливості та вимоги майбутньої діяльнісної ситуації. Її основні характеристики - відносна стійкість, дієвість впливу на процес діяльності, відповідність структури готовності оптимальним умовам досягнення мети.

Динамічна структура стану психологічної готовності до складних видів діяльності включає в себе ряд особистісних характеристик:

- Мотиваційні: потреба успішно виконати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху і показати себе з кращого боку;

- Пізнавальні: розуміння обов'язків, трудового завдання, оцінка її значущості для досягнення кінцевих результатів діяльності і для себе особисто (з погляду престижу), подання ймовірних змін обстановки;

- Емоційні: почуття професійної та соціальної відповідальності, впевненість в успіху, наснага;

- Вольові: управління собою і мобілізація сил, зосередження на завданні, відволікання від заважають впливів, подолання боязні, сумнівів.

Стан психологічної готовності допомагає працівникові успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, навички, вміння, досвід, особистісні якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати діяльність при виникненні непереборних перешкод.

Як професійно важлива якість особистості готовність до професійної діяльності є складним психологічним утворенням і включає в себе: а) позитивне ставлення до професії, досить стійкі мотиви діяльності; б) адекватні вимоги професійної діяльності рясам характеру, здібностям, проявам темпераменту; в) необхідні знання, навички, вміння; г) стійкі професійно важливі особливості сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, емоційних, вольових процесів і т. ін.

Виникнення і формування стану готовності («настрою») визначається розумінням професійних завдань, усвідомленням відповідальності, бажанням добитися успіху тощо. Її розгортання та функціонування в ході навчальної, а потім і трудової діяльності визначається як умовами та завданнями навчання, праці, так і властивостями особистості, її мотивацією й досвідом.

Претензії до рівня готовності та подальшої роботи випускників вузів викликані недосконалістю системи відбору до вузів і професійної підготовки студентів. До цих причин слід додати й наявність недоліків у роботі з формування психологічної готовності студентів до праці. Формування цієї готовності означає утворення таких необхідних стосунків, установок, майстерності, властивостей особистості, які забезпечують можливість студенту свідомо та сумлінно, зі знанням справи приступити й успішно виконувати свою трудову діяльність.

Дослідження вищеозначеної проблеми свідчать, що теоретична концепція сутності професійного розвитку фахівців, базується на синтезі кількох психолого-педагогічних підходів до процесу формування професійних якостей. Основними підходами є: особистісний, системний, проблемно-діяльнісний підхід, поетапного нарощування сформованих професійних якостей, інтенсифікація навчання та ін.

Особистісний підхід передбачає організацію та управління процесом професійного розвитку особистості майбутнього спеціаліста з позиції розвитку кожної окремої особистості. Діяльнісний підхід ви-

магає вивчення процесу поетапного професійного розвитку в логіці цілісного розгляду всіх основних компонентів діяльності: її цілей, мотивів, дій, способів регулювання, коригування, контролю та аналізу результатів, що досягаються.

Діалектичний системний підхід вимагає розглядати цілісно та у взаємозв'язку всі можливі форми й методи розв'язання задачі з професійного розвитку особистості студента і, на основі порівняння можливостей кожного з них - обирати оптимальні варіанти (І. Блаумберг, Е. Юдін, 1973). Поетапне формування професійних якостей - це свідома, цілеспрямована, керована та самокерована діяльність людини, основу якої становить усвідомлення завдання й сенсу певних дій, розумове та фізичне напруження в цілях їхнього здійснення, аналізу ходу й результатів цих дій.

Формування у майбутнього фахівця соціально-професійних компетенцій з необхідністю передбачає здійснення його психологічної підготовки до виконання професійних дій в реальній специфічній соціально-професійній ситуації. Поза такої психологічної підготовки можуть виникнути серйозні труднощі в реалізації здібностей суб'єкта, застосуванні ним на практиці знань, умінь і навичок, набутих в процесі навчання певній професії.

При формуванні готовності не слід зводити її тільки до виховання окремих якостей у студентів, до їхньої простої суми. Головну увагу слід приділяти цілісності в доведенні результатів всього навчально-виховного процесу до вимог і умов майбутньої професійної діяльності випускників. Готовність до діяльності розвивається і міцніє завдяки озброєнню загальними та професійними знаннями, вміннями й навичками, вдосконаленню психічних процесів і властивостей особистості. Формування професійно важливих особистісних передумов готовності до діяльності студента має особливе значення, оскільки ці передумови, будучи її доданками, значною мірою обумовлюють появи «настрою» на сумлінну роботу.

Для успішного формування готовності необхідно знати і враховувати особливості певного виду діяльності, до якого проводиться підготовка, зберігати та підтримувати налаштованість на майбутню роботу в повній відповідності з характером і складністю її завдань.

Цілеспрямоване формування готовності до діяльності передбачає систематичне і творче використання різноманітних принципів, засобів, форм і методів виховання і навчання, управління діяльністю студентів. Формування готовності до виконання професійної діяльності досягається в ході навчання цілеспрямованим, взаємопов'язаним впливом на особистість за такими напрямками, як: активізація професійних мотивів засобами виховної роботи; створення системи знань і уявлень про умови та зміст професійних завдань шляхом наочного й словесного ознайомлення з ними, обстановкою майбутньої діяльності; накопичення необхідних навичок і умінь шляхом організації

навчальної діяльності, вправ і тренування; самовиховання, а також самонастройка на успішну професійну діяльність.

Таким чином, сутність професійного розвитку особистості майбутнього фахівця визначається як цілеспрямований, організований, педагогічний процес, що постійно розвивається та включає в себе взаємопов'язану діяльність керівництва, викладачів у послідовному, систематичному, поетапному переносу в свідомість особистості необхідних фахівцю якостей, для ефективного виконання своїх обов'язків. Для підвищення ефективності професійного розвитку особистості майбутнього фахівця необхідно, щоб цей процес здійснювався на основі проблемного навчання, з використанням інноваційних педагогічних технологій. Підвищенню готовності до праці сприяє усвідомлення фахівцем на практиці суспільної та особистісної її значущості. Разом з тим необхідні сприятливі об'єктивні умови праці, які б сприяли реальному втіленню професійної готовності та подальшому її розвитку.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз дозволяє характеризувати готовність як категорію діяльності, що вказує на функціональні та особистісні характеристики суб'єкта, необхідні для успішного виконання професійної діяльності; як категорію професійного розвитку, що вказує на досягнення суб'єктом початкового рівня професійного розвитку з відповідним ступенем володіння діяльністю, складаючих психологічну основу прояву компетентності та формування професіоналізму; як категорію професійної освіти, що виражає мету та сукупний результат початкових етапів професіоналізації і вказує на якість професійної підготовки. Узагальнюючи, можна сказати, що готовність до професійної діяльності – це певний рівень розвитку особистості, сформованість системи когнітивних, емоційно-вольових, ціннісно-орієнтованих та поведінкових якостей особистості, що забезпечують оптимальне функціонування особистості в певних умовах.

Таким чином, стан психологічної готовності має складну динамічну структуру, є вираженням сукупності інтелектуальних, мотиваційних і вольових сторін психіки особистості в їх співвідношенні із зовнішніми умовами і майбутніми завданнями. У зв'язку з цим великого значення набуває формування у майбутніх фахівців такої професійно важливої якості їхньої особистості, яким є готовність до майбутньої практичної діяльності. Успіх у формуванні готовності до трудової діяльності залежить від цілеспрямованого проведення навчально-виховної роботи у вузі, від спеціальних заходів, що проводяться в умовах, близьких до реальної обстановки майбутньої роботи. Отже, необхідне ефективне управління процесом формування мотиваційної, особистісної сфери у процесі навчально-професійної діяльності майбутніх фахівців, що в свою чергу сприятиме формуванню їхньої професійної готовності і професійних компетенцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. - Минск, 1976. – С. 15-155.
2. Забродин Ю.М. Проблемы формирования профпригодности специалистов. – М. : Педагогика, 1985. – С. 33-58.
3. Машков В.Н. Практика психологического обеспечения руководства, управления, менеджмента. - СПб. : Питер, 2005. – 145 с.
4. Краснорядцева О.М. Особенности профессионального мышления в условиях психодиагностической деятельности. – Барнаул : Наука, 1998. – С. 12-37.
5. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. - М. : Проспект, 1984. – С. 59-80.
6. Шишкина О.И. Психолого-педагогические условия возникновения ситуативной готовности учащихся средней школы к занятию. - Автореферат дис. на соискание уч. ст. канд. психол. наук. - М., 2009. – 20 с.

REFERENCE

1. D'yachenko M.Y., Kandibovy`ch L.A. Psychologicheskyye problem gotovnosti k deyatel`nosti. - My`nsk, 1976. – S. 15 155.
2. Zabrodyn Yu.M. Problemi formirovaniya profpriygodnosti` spetsyalystov. – M. : Pedagogyka, 1985. – S. 33 58.
3. Mashkov V.N. Praktyka psyxologicheskogo obespecheniyya rukovodstva, upravleniya, menedzhmenta. SPb. : Py`ter, 2005. – 145 s.
4. Krasnoryadceva O.M. Osobennosti professionalnogo mishleniya v usloviyax psihodiagnosticheskoy deyatel`nosti. – Barnaul : Nauka, 1998. – S. 12 37.
5. Platonov K.K. Kratkij slovar sistemi psihologicheskikh ponyatij. - M. : Prospekt, 1984. – S. 59 80.
6. Shishkina O.Y. Psychologo-pedagogicheskie usloviya vzniknoveniya situativnoj gotovnosti uchashhhsya srednej shkoli k zanyatiyu. - Avtoreferat diss. na soyskanie uch. st. kand. psihol. nauk. - M., 2009. – 20 s.

УДК 159.93

ЛЕВИЦКАЯ И. В.

*Восточноукраинский национальный университет имени В. Даля,
г. Северодонецк*

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ ВОДИТЕЛЕЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматриваются проблемы определения в научной литературе понятия «готовность к профессиональной деятельности». Раскрывается структура и виды профессиональной готовности. Описаны основные подходы к исследуемой проблеме. Определены проблемы успешного формирования и развития профессиональной готовности специалиста. Анализируется содержание и структура готовности к различным видам деятельности, описаны параметры

этого состояния, внешние и внутренние условия, которые определяют его динамику, продолжительность и устойчивость проявления. Обобщаются результаты психологических исследований по проблеме профессиональной готовности, технологии ее формирования. Определены основные научные подходы к процессу формирования профессиональных качеств специалистов.

Ключевые слова: психологическая готовность, установка, мотивация, готовность к профессиональной деятельности, способность.

UDC 159.93

I. V. LEVYTSKA

East National University named after Volodymyr Dahl, Severodonetsk

PROBLEMS OF FORMATION OF READINESS OF TEACHERS TO THE PROFESSIONAL ACTIVITY

The article deals with problems of definition in the scientific literature the term “readiness for professional activity.” Reveals the structure and types of professional readiness. The basic approaches to study the issue. Identify the problems the successful formation and development of professional readiness of the expert. Identify the problems the successful formation and development of professional readiness of the expert. We analyze the content and structure of readiness for various activities, explains the parameters of this state, the external and internal conditions that determine its dynamics, duration and stability of expression. Summarizes the results of psychological research on the problem of professional readiness, technology of its formation.

The main scientific approaches to the process of formation of professional qualities of specialists. Professional development of the future specialist is defined as a deliberate, organized, pedagogical process. It includes related activities guide teachers in a consistent, systematic, phased transfer of the consciousness of the person skilled in the art necessary qualities for the effective performance of their duties. To improve the effectiveness of professional development of the future specialist is necessary to ensure that this process was based on problem-based learning, using innovative teaching technologies. Increased willingness to work contributes to the realization of an expert in the practice of public and personal its significance. However, the necessary favorable objective conditions of labor, which would facilitate the real embodiment of professional readiness and its further development.

Keywords: *psychological readiness, installation, motivation, readiness for professional activity, ability.*